

ČESKOSLOVENSKÉ VOLBY 1935 A DOLNÍ PARLAMENTNÍ KOMORA: ROZDÍLY MEZI POSLANCI PROČESKOSLOVENSKÝCH A ANTISYSTÉMOVÝCH STRAN?

STANISLAV BALÍK – PETR FIALA

BALÍK, Stanislav – FIALA, Petr. The Czechoslovak elections of 1935 and the lower chamber of parliament: differences between the representatives of pro-Czechoslovak and anti-system parties. *Historický časopis*, 2020, 68, 2, pp. 291-312, Bratislava.

The article focuses on the elections to the Czechoslovak parliament, which took place in the middle of the crisis year 1935. It tries to answer the main research question: To what extent did the political representation of the different parties differ among themselves and to what extent did the two groups – a) the pro-Czechoslovak and b) anti-system parties – differ? We assume that the pro-Czechoslovak parties (which can also be labelled as establishment parties) will have, on average, older deputies, less regionally distributed, and will come from larger towns on average. Furthermore, we believe that the difference in the representation rate of women or university graduates or the structure of the professions should not play a major role in this respect.

Key words: Czechoslovakia. Parliament. Descriptive Representation. Anti-System Parties.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2020.68.2.5>

Úvod

Témata spojená s poslanci a parlamenty jsou vděčným předmětem výzkumu historie, politologie, práva a dalších společenských a humanitních věd.¹ Jejich zajímavost se zvyšuje ve chvílích, kdy si k deskriptivním otázkám klademe další – např. jestli lze identifikovat nějaké společné vzorce chování v krizových dobách.

Rok 1935 byl z evropského pohledu dobou buď těsně předkrizovou, nebo již přímo krizovou. V Německu již dva roky vládl Adolf Hitler, jemuž se právě toho roku podařilo svou Říši rozšířit o Sársko, začaly platit tzv. Norimberské zákony, napětí rostlo nejen v mezinárodních vztazích, ale i uvnitř jednotlivých evropských zemí. Jedním z příkladů bylo Československo, kde kulminovaly problémy v oblasti soužití národů a národnostních menšin. Jen obtížně doznávaly dozvuky

1 Srov. řadu děl, např. THOMASSEN, Jacques. *Elections and democracy: representations and accountability*. Oxford: Oxford University Press, 2014. ISBN 9780198716334; KOLÁŘ, Petr. *Parlament České republiky*. 3. přeprac. a aktualiz. vyd. Praha: Linde, 2013. ISBN 9788087576953; COLOMER, Josep M. *Personal representation: the neglected dimension of electoral systems*. Colchester: ECPR Press, 2011. ISBN 9781907301162.

velké hospodářské krize z přelomu dvacátých a třicátých let.² Zároveň nezadržitelně stárla generace otců zakladatelů samostatného státu a čekala na vystřídání. To vše vedlo k nárůstu podpory stran, které se stavěly k tehdejšímu československému demokratickému systému přinejmenším ambivalentně, či jej přímo odmítaly. Československo koneckonců bylo v té době ve střední Evropě posledním státem, který bylo možné označit jako demokratický, ostatní se od tohoto typu politického uspořádání odvrátily. Třicátá léta obecně můžeme označit jako období krize demokracie, jako kulminaci tzv. první protivlny ústupu demokracie.³ Uprostřed tohoto krizového roku 1935 proběhly v Československu parlamentní volby, které budou předmětem našeho zájmu.

Aniž bychom chtěli lacině poukazovat na podobnosti, přesto lze jen obtížně zpochybnit, že i v současné době čelí demokratické uspořádání velkým hrozbám, že lze v řadě ohledů mluvit o jeho krizi. Proto dává smysl zkoumat krize minulé, zvláště otázku, z čeho vycházela a s čím byla spojena podpora stran, které demokracii odmítaly.

Zaměříme se tedy na volby 1935, a to konkrétně na volbu rozhodující parlamentní komory, tedy Poslanecké sněmovny.⁴ Klademe si přitom otázky formulované dále v textu.

Volby 1935

Volby do Poslanecké sněmovny se konaly 19. května 1935, senátní pak o týden později. Probíhaly v atmosféře značně vyostřených sporů mezi Čechy (Čechoslováky) a Němci. Ve volbách pokračoval trend poklesu počtu kandidujících stran (1925 – 29, 1929 – 19, 1935 – 16), poprvé od roku 1920 také poklesl počet kandidátních listin, které získaly mandát na méně než 16 (tolik jich uspělo v letech 1920, 1925 i 1929), a sice na 14. Převážná většina z nich ale byla faktickými předvolebními koalicemi, takže parlamentní zastoupení jich mělo ještě víc – 22.⁵ Volební účast (v prostředí s tzv. povinnou volební účastí) činila 91,89 %.⁶

Volební systém do Poslanecké sněmovny Národního shromáždění Republiky československé lze po celé období první republiky charakterizovat jako poměrný s následujícími znaky: neexistence uzavírací klauzule (vedoucí k tomu, že i stra-

2 Srov. např. KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XIV. 1929–1938*. Praha; Litomyšl: Paseka, s. 313. ISBN 8071854255.

3 HUNTINGTON, Samuel P. *Třetí vlna. Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008, s. 26. ISBN 9788073251567.

4 Srov. např. BALÍK, Stanislav et al. *Czech Politics : From West to East and Back Again*. Opladen: Barbara Budrich Publishers, 2017. s. 37. ISBN 9783847405856.

5 Srov. Přehled výsledků voleb do Národního shromáždění v období 1920–1935 Český statistický úřad, 2019. Dostupné na internetu: <https://www.czso.cz/documents/10180/20536230/4219rc_2prehl.pdf/856bf2bc-774e-47d1-ba49-b572f468a912?version=1.0>. [cit. 2019-03-13].

6 Podíl celkového počtu odevzdaných hlasů a počtu oprávněných voličů – srov. tamtéž.

na s necelými dvěma procenty hlasů mohla získat pět poslaneckých mandátů), rozdělení země do 22 volebních krajů (počet mandátů se zde pohyboval v rozmezí 6–48),⁷ Hareova kvóta (první skrutinium) kombinovaná s formulí Hagenbach-Bischoff (druhé skrutinium) a metoda největšího zbytku (pro případné třetí skrutinium), přísně vázané kandidátní listiny. Volební období mělo být šestileté (v praxi tak ale nikdy nebylo, nejdéle bylo cca pěti a půl leté). Aktivní věkový cenzus činil pro volby do sněmovny 21 let, pasivní 30 let.⁸ Takové nastavení volebního systému vedlo k již zmíněnému vysokému počtu stran se zastoupením ve voleném tělese, s tím spojené roztržitosti stranického spektra, absenci nutnosti inovovat stranické programy, nehybnosti stranického spektra (narušené až v roce 1935 – viz níže), personální degeneraci parlamentu a nutnosti širokých vládních koalic.⁹

Volební výsledky byly do značné míry převratné. Poprvé neztvrdila strana s voličskou základnou v českém a slovenském národě, ale strana národnostní menšiny – Sudetoněmecká strana (SdP). Volilo ji cca 70 % sudetských Němců, díky čemuž se strana označila za výhradní mluvčí této menšiny. Pouze díky volební matematice se nejvyšší počet odevzdaných hlasů těsně neproměnil v nejvyšší počet mandátů.¹⁰ Každopádně se jim podařilo fakticky marginalizovat ostatní sudetoněmecké strany, z nichž větší část byla v předchozím období tzv. aktivistická (tedy aktivně participovala i na výkonné moci) – německá sociální demokracie, němečtí agráři, němečtí křesťanští sociálové.

Tento výsledek je nutné spojit ještě se zprávou, že téměř třetina slovenských voličů (30,1 %) hlasovala pro tzv. Autonomistický blok, jehož hlavní silou byla Hlinkova slovenská ľudová strana (HSLS). Tento politický proud měl velké problémy s akceptováním tehdejšího československého vládního systému, v zásadě je lze rovněž označit za antisystémovou stranu (ve smyslu odmítání tehdejší podoby politického systému), stejně jako Komunistickou stranu Československa (KSČ) a Národní obec fašistickou (NOF), jejichž antisystémovost měla ale zcela jiná zdůvodnění. Sečteme-li tyto hlasy, více než třetina (34,4 %) jich byla v roce 1935 odevzdána antisystémovým stranám; s hlasy maďarských a německých slovenských stran odmítajících Československo z principu to bylo dokonce téměř 40 %.

7 Srov. Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935. Český statistický úřad, 2006. Dostupné na internetu: <<https://www.czso.cz/csu/czso/volby-do-narodniho-shromazdeni-1920-az-1935-n-2hwwxuf57q>>. [cit. 2019-03-13].

8 Srov. CHYTILEK, Roman et al. *Volební systémy*. Praha: Portál, 2009, s. 274-283. ISBN 9788073675486.

9 Srov. BALÍK, Stanislav et al. *Politický systém českých zemí 1848–1989*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 55-56. ISBN 9788021042506.

10 KLIMEK, ref. 2.

Tabulka 1:
Volební výsledky, Poslanecká sněmovna Národního shromáždění Republiky
československé, 19. 5. 1935¹¹

	Hlasů		Mandátů
	abs.	%	abs.
Sudetoněmecká strana a Karpato-německá strana	1 249 530	15,18	44
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	1 176 593	14,29	45
Československá sociálně demokratická strana dělnická	1 034 774	12,55	38
Komunistická strana Československa	849 509	10,32	30
Československá strana národně socialistická	755 880	9,18	28
Československá strana lidová	615 877	7,48	22
Autonomistický blok (Hlinkova slovenská ľudová strana, Slovenská národná strana, Autonomní zemědělský svaz a Polskie stronnictwo w Czechoslowacii)	564 273	6,86	22
Národní sjednocení (Československá národní demokracie, Ruská nacionálně autonomní strana a Ruská národní strana)	456 353	5,54	17
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	448 047	5,44	17
Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR	299 942	3,64	11
Německo-maďarská koalice (Krajinská německo-maďarská křesťansko-sociální strana, Maďarská národní strana a Spišská národní strana)	291 831	3,55	9
Národní obec fašistická	167 433	2,03	6
Německá křesťansko-sociální strana lidová	162 781	1,98	6
Německý svaz zemědělců	142 399	1,73	5
Národní sjednocení úřednicko-zřizenecké strany	10 213	0,12	-
Hospodářská strana dlužníků všech stavů	5 977	0,07	-
Celkem	8 231 412	100,00	300

Pozn.: v různých pramenech se nepatrně liší (max. v řádu stovek) absolutní počty hlasů, souhlasí podíly.

¹¹ Dle CHYTILEK, ref. 8, s. 281.

Agrárníci, ačkoli získali v roce 1935 (ve srovnání s lety 1920–1929) v absolutních počtech nejvíce hlasů, poprvé poklesli co do jejich procentního vyjádření. Lidovci a národní demokracie (tentokrát v bloku Národní sjednocení) pokračovali v průběžných ztrátách. Důležité je ale poznamenat, že posuny a přesuny v táboře československých stran se pohybovaly v řádech desetin procenta či několika málo jednotek procent – přesto to ve strnulém prvorepublikovém stranickém systému nebyla vůbec banální událost.

Velký rozdíl bylo možné zaznamenat v motivaci jednotlivých politických proudů. Zatímco pročeskoslovenské strany byly spíše pasivní, obranářské; anti-systémové strany, a zvláště SdP, výrazně aktivistické. Napomohlo tomu několik faktorů. SdP vedená Konradem Henleinem těžila z krizové situace v Sudetech, na něž, jakožto průmyslový region, dopadly plnou vahou důsledky velké hospodářské krize. Dále v Sudetech rezonovaly Hitlerovy snahy o sjednocení Němců (symbolizované volebním heslem *Heim ins Reich* – Domů do Říše), navíc panovalo v Sudetech přesvědčení, že výsledky voleb budou pojímány jako neformální plebiscit, který pár měsíců před tím proběhl v Sársku a vedl k jeho připojení k Německu.¹²

Volební výsledky znamenaly prohru stávající široké vládní koalice, která, ač měla před volbami pohodlnou většinu, po volbách o ni přišla (měla jen 149 z 300 mandátů). Aby mohl po volbách pokračovat znovu ve funkci premiéra Jan Malypetr, musela se již tak široká vládní koalice ještě více rozšířit – nakonec pouze o živnostníky, kteří jako jedna z mála československých stran mezivolebně posílili.

Stávající stav poznání

Teoreticky vychází tento článek z přístupu Hannah Pitkin a její teorie reprezentace. Podstatou je chápání re-representace jako znovuzpřítomnění něčeho, „*co není přítomno doslova nebo ve skutečnosti*“.¹³ Pitkin představila čtyři základní typy politické reprezentace: „*1. formální reprezentaci (zástupce ze zákona jedná jménem voličů, což je ovlivněno způsobem získání mandátu a statusem); 2. symbolickou reprezentaci vycházející z významu, který představuje zastupitel pro reprezentované; 3. deskriptivní reprezentaci (míra, s níž se volený zástupce podobá těm, které zastupuje – např. sociální třída, pohlaví, etnická příslušnost) a 4. substantivní reprezentaci. Substantivní reprezentace se týká toho, čím volený zástupce je, ale i toho, co dělá.*“¹⁴

12 Tamtéž, s. 314.

13 PITKIN, Hanna. *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, 1967. ISBN 0520021568.

14 Dle MIKEŠOVÁ, Renáta – KOSTELECKÝ, Tomáš. Geografická reprezentativita poslanců zvolených do Poslanecké sněmovny českého parlamentu za první republiky (1918–1938) a po

Tento článek se zaměří na otázku deskriptivní reprezentace v československých parlamentních volbách 1935. Co se týče různých teoretických aspektů individuální a kolektivní politické reprezentace, odkazujeme na text Luboše Brima a Pavla Dufka.¹⁵ Pro diskusi ohledně důležitých prvků geografické deskriptivní reprezentace či profesní reprezentace, odkazujeme na texty Tomáše Kosteleckého, Renáty Mikešové a Markéty Polákové, kteří v nich shrnují i nejpodstatnější teoretické diskuse.¹⁶ V analytických částech svých textů se zaměřili na srovnávání prvorepublikového československého parlamentu a českého parlamentu po roce 1992 co se geografického a profesního rozměru zvolených poslanců týče. Vždy pracovali se zvolenou dolní komorou jako celkem a přišli se zajímavými závěry.

Již na konci osmdesátých a začátku devadesátých let publikoval jeden ze spoluautorů tohoto článku sérii tří textů věnovaných sociální skladbě české politické reprezentace na Moravě na konci 19. a počátku 20. století.¹⁷ Inspiroval se přitom prací německého historika R. Lufta věnované vztahu mezi vysokoškolským studiem a politickou orientací zvolených českých poslanců v letech 1907–1914.¹⁸ Spojujícím přístupem všech tří Fialových textů věnovaných moravské reprezentaci bylo pozorování mezistranických rozdílů – zjistil tak např. že v roce 1906 měla v moravských zemských volbách tehdejší strana „establishmentu“, Národní strana, v průměru o 11 let starší poslance, než činil průměr ostatních. Vyvodil z toho, že to nebyla náhoda, ale výraz jejího konzervativního charakteru; že strana už neměla nové, mladé politické pracovníky, což předznamenalo její konec. Spojujícím znakem stran v krizi (národní a lidová – resp. staročechů a mladočechů) byl vyšší věkový průměr, absence mladých politických pracovníků a více angažovaná elita – větší podíl vysokoškoláků, zvláště právníků, málo rolníků, málo proletariátu.¹⁹

roce 1989. In *Středoevropské politické studie*, 2016, roč. 18, č. 4, s. 357. ISSN 1212-7817.

15 BRIM, Luboš – DUFEK, Pavel. Politická reprezentace individuální a kolektivní: K otázce teoretických základů demokracie na transnacionální úrovni. In *Politologický časopis*, 2012, roč. 19, č. 2, s. 128-154. ISSN 1211-3247.

16 MIKEŠOVÁ – KOSTELECKÝ, ref. 14; POLÁKOVÁ, Markéta – KOSTELECKÝ, Tomáš. Povolání zvolených poslanců za první republiky a dnes. In *Středoevropské politické studie*, 2016, roč. 18, č. 1, s. 1-30. ISSN 1212-7817.

17 FIALA, Petr. Sociální skladba české politické reprezentace na Moravě na počátku 20. století. In *Časopis matice moravské*, 1987, roč. 106, č. 1-2, s. 52-71. ISSN 0323-052X; FIALA, Petr. Zastoupení českých politických stran na moravském zemském sněmu na konci 19. století. In *Časopis matice moravské*, 1988, roč. 107, č. 1-2, s. 61-80. ISSN 0323-052X; FIALA, Petr. Sociální struktura českého sněmovního zastoupení na Moravě zvoleného v zemských volbách roku 1902. In *Časopis matice moravské*, 1987, roč. 106, č. 1-2, s. 52-71. ISSN 0323-052X.

18 LUFT, Robert. Tsechische Parlamentarier und die Prager Hochschulen (1907–1914). In *Die Teilung der Prager Universität 1882 und die intellektuelle Desintegration in den böhmischen Ländern*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1984. ISBN 9783486518917.

19 FIALA, Sociální skladba, ref. 17, s. 66.

Nám známé texty neřeší mezistranické rozdíly v různých dimenzích deskriptivní reprezentace za první republiky a neptají se, zda se nějakým způsobem neodrážela v rozdílných strategiích různých stran podle jejich různých postojů k československému politickému systému.

Výzkumné otázky

Tento text se tak zaměří na existující mezeru ve výzkumu, která spočívá především v absentující mezistranické komparaci. Tato skutečnost může být zvláště zajímavá v kontextu voleb 1935, které do značné míry změnily zaběhnuté pořádky – ať již faktickým vítězstvím antisystémové SdP, propadem Národní demokracie apod. Lze tedy předpokládat, že se nějakým způsobem odlišovaly i jednotlivé stranické reprezentace, pokud se týče jejich deskriptivních charakteristik. Proto formulujeme následující hlavní výzkumnou otázku: do jaké míry se lišila (pokud vůbec) politická reprezentace jednotlivých stran mezi sebou a stran pročeskoslovenských a antisystémových (viz níže)?

Budeme se ptát, zda se výše zmíněné rozdílné mentální nastavení pročeskoslovenských a antisystémových stran promítlo i do podoby zvolených reprezentantů (resp. vzhledem k vázaným kandidátním listinám do podoby kandidátních listin). Samozřejmě, že je možné uvažovat i opačně – že to byla právě rozdílná strukturální podoba kandidátních listin, jež vedla k rozdílnému mentálnímu nastavení stran.

Nově se (na rozdíl od všech nám známých existujících studií) zaměříme i na velikost sídel, v nichž deklarovali zvolení poslanci své bydliště. Velikost sídla považujeme za důležitou součást identity zvoleného reprezentanta, která poskytuje důležitý kontext jeho působení.

Naším předpokladem opřeným o období před rokem 1918 v této souvislosti tedy je, že strany pročeskoslovenské (jež lze v zásadě označit za strany establishmentu) budou mít ve srovnání s antisystémovými stranami v průměru starší poslance, méně regionálně rozložené (více koncentrované do regionálních center) a budou pocházet spíše z větších sídel. Dále se domníváme, že by v tomto ohledu neměl hrát významnější rozdíl podíl žen či vysokoškolsky vzdělaných či struktura povolání (kvůli převážně stavovskému charakteru většiny prvorepublikových stran).

Metodologie a data

Metodologicky vycházíme z empiricko-analytického přístupu, kdy nám hlavním objektem zájmu budou deskriptivní charakteristiky poslanců (nikoli náhradníků) zvolených v okamžiku voleb 1935.

Na základě čeho se mohli voliči v roce 1935 rozhodovat z informací na volebním lístku? Byly to následující kategorie: politická strana, pohlaví, vzdělání,

povolání, bydliště. Pro všechny tyto údaje vycházíme z dat uvedených v databázi Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a v publikaci Poslanci a senátoři Národního shromáždění Republiky československé.²⁰

Kategorie politické strany a pohlaví mohla být analyzována bez jakýchkoli problémů.

Vzdělání šlo rozlišit pouze v rámci dichotomie: vysokoškolské a nevysokoškolské.

Bydliště bylo mírně problematickou kategorií, neboť k ní evidentně jednotliví kandidáti přistupovali různě. Pro někoho bylo zřejmě úřední kategorií vztahenou k institutu jejich domovské obce, pro jiného místem reálného pobytu. Lze však předpokládat, že v každém případě vyjadřovalo jeden ze způsobů sebeprezentace, informaci, kterou o sobě chtěli kandidáti sdělit voličům. Ze samotného názvu uvedeného sídla lze za použití dodatečných informací rozklíčovat i okres a velikost sídla. Okresy budou v následující analýze použity v dnešní podobě a hranicích – jelikož stav z doby první republiky s velkým množstvím malých politických okresů byl příliš jemným sítem, jež by nám nedalo dostatečně vypovídající obraz. Počet obyvatel vychází ze čtyřdílného *Statistického lexikonu obcí v Republice československé*.²¹

Co se týče profesí, jako základ pro kódovací tabulku byla využita klasifikace Českého statistického úřadu z publikace *Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935*.²² Byla doplněna o několik dalších kategorií (Tab. 2).

Profese zemědělec byla kódována jako rolník a domkář, úředník bez bližšího uvedení jako soukromý úředník, tajemník jako stranický funkcionář. Pokud bylo u někoho uvedeno pouze profesor (nikoli např. univerzitní), byl počítán k profesorům středoškolským.

Z volebního lístku se volič nedozvěděl věk, nicméně lze předpokládat, že si představu o věku mohl udělat ať už z probíhající volební kampaně, zmínek v tisku, sebeprezentace kandidáta apod. Věk pak bude v rámci strany měřen

20 NEČÁSEK, Alfons. *Poslanci a senátoři Národního shromáždění Republiky československé*. Praha: Em. Stivín a synové, 1936.

21 STÁTNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistický lexikon obcí v Republice československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. I., Země česká*. Praha: Orbis, 1924; STÁTNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistický lexikon obcí v Republice československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. II., Země moravskoslezská*. Praha: Orbis, 1928; STÁTNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistický lexikon obcí v Republice československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. III., Země slovenská*. Praha: Orbis, 1927; STÁTNÍ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Statistický lexikon obcí v Republice československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. IV., Země podkarpatoruská*. Praha: Orbis, 1937.

22 *Volby do Národního shromáždění - 1920 až 1935*, ref. 7.

jednak za pomoci průměru, jednak za pomoci mediánu, která pomůže odstínit případný vliv odlehklých hodnot.

Tabulka 2:

Klasifikace sociálního složení poslanců²³

Advokáti, notáři, právníci	Statkáři
Dělníci	Učitelé, řidiči, inspektoři
Duchovní	Úředníci soukromí
Inženýři, stavitelé, architekti	Úředníci zemští a komunální
Lékaři	Úředníci státní
Obchodníci	Úředníci a zřízenci železniční
Živnostníci	Politici celostátní
Profesoři a docenti vysokých škol	Politici komunální
Profesoři středních škol	Činovníci a úředníci odborů
Průmyslníci	Funkcionář politické strany či na ni navázaného spolku
Redaktoři a spisovatelé	Manažer
Rolníci a domkáři	Ženy v domácnosti
Soukromníci	Nezjištěno

Za antisystémové budeme v souladu s politologickými definicemi v kontextu roku 1935 považovat SdP, KSČ, Autonomistický blok, NOF a Německo-maďarskou koalici. Ostatní strany budeme považovat za pročeskoslovenské, byť i mezi nimi byly výrazné rozdíly v loajalitě k prvorepublikovému systému.

Analýza

Věk

Z tabulky 3 vidíme, že nejstarší poslance měli lidovci, němečtí sociální demokraté, národní socialisté a sociální demokraté. Naopak nejmladší, a to skutečně výrazně, SdP a KSČ. Pokud se podíváme na tyto výsledky optikou dichotomie stran pročeskoslovenských a antisystémových, uvidíme dramatické rozdíly: průměrný věk poslanců pročeskoslovenských stran činil 49,13 let (medián 49), zatímco poslanci antisystémových stran byli cca o desetiletí mladší – jejich průměrný věk byl 40,47 (medián 38). V tomto směru byl náš předpoklad, že pročeskoslovenské strany budou mít starší poslance, potvrzen.

23 Tamtéž.

Tabulka 3:

Průměrný a mediánový věk poslanců podle poslaneckých klubů v roce 1935²⁴

Klub	Průměrný věk	Mediánový věk
Autonomistický blok (Hlinkova slovenská strana ľudová)	44,81	43,00
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	48,24	47,50
Československá strana lidová	51,22	51,00
Československá strana národně socialistická	50,04	51,00
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	51,41	53,00
Komunistická strana Československa	38,53	38,00
Národní obec fašistická	43,17	43,50
Národní sjednocení	47,18	47,00
Německá křesťansko-sociální strana lidová	46,33	44,50
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	51,82	52,00
Německo-maďarská koalice	49,11	51,00
Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu	47,82	48,00
Sudetsko-německá a Karpato-německá strana	37,59	36,50
Svaz německých zemědělců	49,20	44,00
Celá poslanecká sněmovna	45,95	46,00

Velikost sídla a regionální rozložení

Z tabulky ohledně velikosti sídla, v němž uváděli své bydliště zvolení poslanci, pozorujeme několik odlišných stranických skupin. První měla své zázemí v malých obcích s několika sty, maximálně několika tisíci obyvateli – jde především o Německo-maďarskou koalici, německé a československé agrárníky. Druhá skupina měla většinu poslanců ze sídel o několika tisících obyvatel – HSLS a SdP. Snad by sem patřila i Československá strana lidová (ČSL), kde ale nadpoloviční většina poslanců pocházela z velkých center (Praha, Brno, Olomouc). Třetí skupina jsou strany s poslanci z měst s několika desítkami tisíc obyvatel (němečtí křesťanští sociálové a němečtí sociální demokraté). Čtvrtou skupinou jsou strany, jejichž poslanci deklarovali své bydliště převážně ve velkých městech (národní socialisté, sociální demokraté, živnostníci, komunisté, NOF. Extrémem přitom bylo Národní sjednocení (tedy strana prvorepublikových elit – Ná-

24 Zdroj dat: vlastní databáze poslanců vytvořená za pomoci dat NEČÁSEK, ref. 20; Poslanecká sněmovna 1935-1939. Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR, 2019. Dostupné na internetu: <<http://www.psp.cz/sqw/fsnem.sqw?org=289>>. [cit. 2019-03-13].

rodní demokracie), kde jedenáct ze sedmnácti členů klubu bylo z Prahy a další tři z Brna, Bratislavy a Užhorodu.

Tabulka 4:

Průměrná a mediánová velikost sídla podle poslaneckých klubů v roce 1935²⁵

Klub	Průměrná velikost sídla	Mediánová velikost sídla
Autonomistický blok (Hlinkova slovenská strana ľudová)	29 450	7 500
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	428 301	123 844
Československá strana lidová	263 221	20 568
Československá strana národně socialistická	395 235	194 385
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	429 061	123 844
Komunistická strana Československa	433 854	123 844
Národní obec fašistická	361 495	133 732
Národní sjednocení	643 497	950 465
Německá křesťansko-sociální strana lidová	216 211	30 943
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	214 437	38 568
Německo-maďarská koalice	6 397	1 446
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	189 414	3 647
Sudetsko-německá a Karpato-německá strana	85 687	12 233
Svaz německých zemědělců	191 255	1 186
Celá poslanecká sněmovna	281 321	29 679

Zajímavý je pohled na ideologicky podobné strany – slovenské a české lidovce. Není vyloučeno, že vzhledem k velikosti politické obce úspěšnější HSLS (měli sice cca o půl procenta méně hlasů, nicméně obraceli se pouze na Slovensko) vděčili za svůj úspěch většímu rozložení svých reprezentantů, navíc do výrazně menších sídel.

Když seskupíme strany do námi zkoumaných dvou bloků, vidíme patrné rozdíly. Zatímco mediánová velikost sídla poslanců stran pročeskoslovenských činila 66440 (průměrná 340871), u stran antisystémových pouze 13619 (průměrná 178462). U mediánového výsledku byla sídla pročeskoslovenských stran pěti-

²⁵ Zdroj dat: tamtéž.

násobně větší, u průměrného dvojnásobná. Náš vstupní předpoklad, že poslanci pročeskoslovenských stran budou pocházet z větších sídel, se potvrdil.

Tabulka 5:

Počet mandátů podle okresů a poslaneckých klubů v roce 1935²⁶

	Počet mandátů	Počet okresů	Počet mandátů na okres	Okresy
Autonomistický blok (Hlinkova slovenská ľudová strana)	21	17	1,2	Bánovce nad Bebravou (1), Bardejov (1), Brezno (1), Bratislava (4), Kežmarok (1), Malacky (1), Martin (1), Michalovce (1), Partizánske (1), Prievidza (1), Ružomberok (2), Sabinov (1), Spišská Nová Ves (1), Trenčín (1), Zvolen (1), Žilina (1), Užhorod (1)
Československá sociálně demokratická strana dělnická	38	13	2,9	Brno-město (2), Hradec Králové (1), Kladno (1), Ostrava-město (2), Pardubice (1), Plzeň-město (4), Praha (15), Prachatice (1), Prostějov (1), Znojmo (2), Bratislava (6), Mukačevo (1), Užhorod (1)
Československá strana lidová	23	14	1,6	Blansko (2), Brno-město (4), České Budějovice (1), Hodonín (1), Jihlava (1), Karviná (1), Kolín (1), Mělník (1), Nový Jičín (2), Olomouc (1), Praha (5), Uherské Hradiště (1), Žďár nad Sázavou (1), Bratislava (1)
Československá strana národně socialistická	28	14	2,0	Brno-město (4), České Budějovice (1), Hradec Králové (1), Mělník (1), Most (1), Náchod (1), Ostrava-město (2), Plzeň-město (1), Praha-západ (1), Praha-východ (1), Praha (11), Prostějov (1), Banská Bystrica (1), Bratislava (1)
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	17	11	1,5	Brno-město (1), Kladno (1), Kutná Hora (1), Olomouc (1), Ostrava-město (1), Plzeň-město (1), Praha (7), Příbram (1), Semily (1), Uherské Hradiště (1), Bratislava (1)

26 Zdroj dat: tamtéž.

Komunistická strana Československa	30	11	2,7	Chomutov (1), Karviná (1), Kladno (1), Liberec (3), Praha-východ (1), Praha (14), Bratislava (3), Galanta (1), Košice (1), Trnava (1), Mukačevo (3)
Národní obec fašistická	6	5	1,2	Brno-město (1), Mělník (1), Praha (2), Strakonice (1), Senica (1)
Národní sjednocení	17	7	2,4	Brno-město (1), Chrudim (1), Ostrava-město (1), Praha (11), Prostějov (1), Bratislava (1), Užhorod (1)
Německá křesťansko-sociální strana lidová	6	6	1,0	Brno-město (1), Bruntál (1), Opava (1), Praha (1), Svitavy (1), Znojmo (1)
Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR	11	9	1,2	Brno (1), Karlovy Vary (1), Bruntál (1), Praha (2), Sokolov (1), Ústí nad Labem (1), Rokycany (1), Liberec (2), Olomouc (1)
Německo-maďarská koalice	9	6	1,5	Dunajská Streda (1), Kežmarok (1), Nitra (2), Nové Zámky (3), Revúca (1), Užhorod (2)
Německý svaz zemědělců	5	5	1,0	Děčín (1), Klatovy (1), Louny (1), Olomouc (1), Praha (1)
Republikánská strana zemědělského a maloroľníckého lidu	45	33	1,4	Benešov (2), Brno-město (2), Jihlava (1), Jindřichův Hradec (2), Klatovy (1), Kutná Hora (1), Litoměřice (1), Mladá Boleslav (2), Náchod (1), Olomouc (1), Ostrava-město (1), Pardubice (1), Plzeň-město (1), Praha-východ (1), Praha (8), Přerov (1), Příbram (1), Třebíč (1), Uherské Hradiště (1), Ústí nad Orlicí (1), Vsetín (1), Žďár nad Sázavou (1), Bratislava (1), Kežmarok (1), Košice (1), Levice (1), Levoča (1), Senec (1), Stará Ľubovňa (2), Trnava (1), Turčianske Teplice (1), Ťačiv (1), Užhorod (1)
Sudetoněmecká strana a Karpato-německá strana	44	25	1,8	Brno-město (1), Bruntál (1), Břeclav (1), Česká Lípa (1), Český Krumlov (2), Děčín (4), Domažlice (2), Frýdek-Místek (1), Cheb (6), Chomutov (2), Jablonec nad Nisou (1), Karlovy Vary (2), Liberec (2), Litoměřice (1), Louny (1), Náchod (1), Praha (3), Sokolov (1), Svitavy (2), Šumperk (2), Teplice (3), Trutnov (1), Ústí nad Labem (1), Znojmo (1), Bratislava (1)
Celá poslanecká sněmovna	300	93	3,22	

Co se týče regionálního rozložení, náš výzkum vychází ze stávajícího počtu a hranic okresů. Tabulka 5 zachycuje jednak počty získaných mandátů podle okresů, jednak jejich počet přepočítaný na počet okresů. Právě podílem počtu mandátů na okres můžeme pozorovat regionální rozložení podpory jednotlivých stran.

Z tabulky můžeme pozorovat několik zajímavých ukazatelů. Jednak můžeme srovnat strany mezi sebou co do průměrného počtu mandátů na jeden okres. Ponecháme-li stranou dvě malé německé strany, kde pocházel každý poslanec z jiného okresu, vidíme dvě skupiny stran – jedna, kde každý okres reprezentovali v průměru dva a více poslanců (národní socialisté, Národní sjednocení, komunisté a sociální demokraté) a ostatní, kde se průměrný počet pohyboval mezi jedním a dvěma poslanci.

Zaměřit se můžeme i na územní rozsah podpory jednotlivých stran – HSLS byla tzv. celoslovenská; sociální demokraté s třemi výjimkami čeští, ale s podporou koncentrovanou spíše do okolí měst krajského významu; lidovci s jedinou výjimkou moravští a čeští (spíše moravští); národní socialisté s dvěma výjimkami čeští, podobně jako živnostníci; komunisté jako jedni ze dvou skutečně celostátní s podporou spíše ve větších centrech; strany národnostních menšin (mimo SdP) měly nepřekvapivě podporu v okresech s převahou svých menšin. Převažující vzorec nelze nalézt u poslanců fašistických – především kvůli jejich malému počtu. Převážná většina poslanců Národního sjednocení (národních demokratů) byla z Prahy. Nejrozloženější podporu měli agráři, kteří byli druhou skutečně celostátní stranou. Sudetoněmecká strana měla podporu koncentrovanou v pohraničních okresech Čech a Moravy.

Při pohledu na zkoumané dvě skupiny stran mezi nimi nepozorujeme patrný rozdíl – u skupiny stran antisystémových činí podíl poslanců na jeden okres 1,72, u stran pročeskoslovenských 1,70. V tomto případě se tedy náš vstupní předpoklad, že pročeskoslovenské budou mít méně regionálně rozložené poslance, nepotvrdil.

Nabízí se i zajímavý pohled „mimostranický“, na územní rozložení všech poslanců. Zde vidíme dramatické rozdíly mezi zeměmi. Zatímco v českých zemích bylo jen 17 ze 77 dnešních okresů bez reprezentace, na Slovensku to byla nadpoloviční většina – 42 ze 72 dnešních okresů. Rozdíly byly patrné i uvnitř českých zemí – ze zmíněných 17 nezastoupených okresů bylo 12 z Čech a jen 5 z Moravy a Slezska. Nejvíce rovnoměrně tak byla zastoupena Morava a Slezsko.

Podíváme-li se na reprezentaci optikou přiřazení místa bydliště ke konkrétní zemi, pak české země měly 233 poslanců (Čechy 168, Morava a Slezsko 65), Slovensko 57 a Podkarpatská Rus 10. Tabulka 6 srovnává tyto hodnoty s podílem obyvatelstva jednotlivých zemí.

Tabulka 6:

Srovnání podílu poslanců a obyvatelstva podle jednotlivých zemí²⁷

	Obyvatelstvo (1930)		Poslanci (1935)	
	abs.	%	abs.	%
Čechy	7 014 559	48,44	168	56,00
Moravskoslezská země	3 501 688	24,18	65	21,67
Slovensko	3 256 468	22,49	57	19,00
Podkarpatská Rus	706 850	4,88	10	3,33

Co z ní vyplývá? Podreprezentována byla Morava se Slezskem, Slovensko a Podkarpatská Rus; Čechy poměrně výrazně nadreprezentovány. České země v souhrnu byly nadreprezentovány (77,67 % poslanců při podílu obyvatelstva 72,62 %). Nicméně když se podíváme podrobněji, vidíme, že nadreprezentace Čech mohla být způsobena zahrnutím Prahy jakožto nikoli jen zemského, ale i celostátního hlavního města. Stejně tak ale mohly být ovlivněny podíly dalších zemí zahrnutím jejich hlavních zemských měst. Podívejme se tedy v následující tabulce na to, jak by vypadaly podíly, pokud bychom si odmysleli jak obyvatelstvo, tak poslance zemských hlavních měst.

Tabulka 7:

Srovnání podílu poslanců a obyvatelstva podle jednotlivých zemí bez zemských hlavních měst²⁸

	Obyvatelstvo (1930)		Poslanců (1935)	
	abs.	%	abs.	%
Čechy bez Prahy	6 064 094	46,24	88	49,44
Moravskoslezská země bez Brna	3 236 763	24,68	47	26,40
Slovensko bez Bratislavy	3 132 624	23,89	38	21,35
Podkarpatská Rus bez Užhorodu	680 175	5,19	5	2,81

Nadreprezentace Čech trvá, ale není už zdaleka tak výrazná, nezapočítá-li se Brno, byla nadreprezentována i Morava se Slezskem. Bez Bratislavy bylo

27 Zdroj dat: TÓTH, Andrej – NOVOTNÝ, Lukáš – STEHLÍK, Michal. *Národnostní menšiny v Československu 1918–1938*. Praha: Togga, s. 627. ISBN 9788073084134; vlastní databáze poslanců viz ref. 24.

28 Zdroj dat: tamtéž.

Slovensko stále podreprezentované, ale méně; poměrně velký byl rozdíl v reprezentaci Podkarpatské Rusi bez Užhorodu.

Co se okresů týče, největší zastoupení měla Praha (80 poslanců), s velkým odstupem Bratislava (19), Brno (18), Liberec (7), Ostrava-město (7), Plzeň-město (7), Cheb (6), Užhorod (5), Olomouc (5) a Děčín (5). Výzkum také potvrdil tezi, že hlavní město i periferní regiony mají v parlamentu více zvolených zástupců než regiony přilehlé k hlavnímu městu²⁹ – zde je to potvrzeno na Praze (pás okresů kolem ní zcela bez zastoupení), Plzni (Plzeň-sever, Plzeň-jih, Tachov – bez zastoupení), Brnu (Brno-venkov, Vyškov bez zastoupení).

Pohlaví a vzdělání

Tabulka 8:

Podíl vysokoškoláků a žen podle poslaneckých klubů v roce 1935³⁰

Klub	Podíl VŠ (%)	Podíl žen (%)
Autonomistický blok (Hlinkova slovenská strana ľudová)	14,29	0,00
Československá sociálně-demokratická strana dělnická	21,05	2,63
Československá strana lidová	34,78	0,00
Československá strana národně socialistická	32,14	7,14
Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská	0,00	0,00
Komunistická strana Československa	6,67	6,67
Národní obec fašistická	33,33	0,00
Národní sjednocení	52,94	0,00
Německá křesťansko-sociální strana lidová	50,00	0,00
Německá sociálně-demokratická strana dělnická	9,09	9,09
Německo-maďarská koalice	44,44	0,00
Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu	20,00	4,44
Sudetsko-německá a Karpato-německá strana	38,64	0,00
Svaz německých zemědělců	20,00	0,00
Celá poslanecká sněmovna	25,33	2,67

29 LATNER, Michael – McGANN, Anthony. Geographical representation under proportional representation: The cases of Israel and the Netherlands. In *Electoral Studies*, 2005, roč. 24, č. 4, s. 709-734. ISSN 0261-3794.

30 Zdroj dat: viz ref. 24.

V otázce přítomnosti vysokoškolsky vzdělaných poslanců jsou na první pohled výrazné rozdíly, jež ale zřejmě nepramení v logice pročeskoslovenská a antisystémová strana. Nadpoloviční počet absolventů vysokých škol mělo mezi svými poslanci Národní sjednocení, právě polovinu malý klub německých křesťanských sociálů; cca třetinu SdP, ČSL a NOF. Naopak zanedbatelný (nebo dokonce vůbec žádný) podíl takových poslanců vykazovali živnostníci a komunisté.

Při pohledu optikou zmíněných dvou skupin stran nevidíme vůbec žádné rozdíly – pročeskoslovenské strany reprezentovalo 25,26 % vysokoškolsky vzdělaných poslanců; u antisystémových stran to bylo 25,45 %. I zde se tedy náš vstupní předpoklad potvrdil, a sice že znak vzdělání nebyl v této logice dělicím.

Žen bylo ve sněmovně zvolené v roce 1935 zanedbatelné množství (8 ze 300, cca 2,5 %), přičemž žádná ze stran jich mezi sebou neměla víc než desetinu. Největší jejich podíl vykázal jedenáctičlenný klub sociální demokracie (cca 9 %) – nicméně byla to jedna členka. Žádný klub neměl více než dvě členky – právě dvě měli komunisté, národní socialisté a agráři. Naopak nadpoloviční počet stran (devět ze čtrnácti) neměl členku žádnou. I zde byl potvrzen náš předpoklad, že v této oblasti se mezi sebou analyzované dvě skupiny stran nebudou významně lišit – zatímco mezi poslanci pročeskoslovenských stran bylo 3,15 % žen, u antisystémových stran činil tento podíl 1,81 %.

Profese

Analyzujeme-li podrobněji údaje o profesní struktuře zvolených poslanců, potvrzuje se oprávněnost opatrnosti zapříčiněné stavovským charakterem převážné většiny stran. Žádná z nich neobsáhla více než polovinu sledovaných profesí. U většiny z nich jsme navíc schopni identifikovat hlavní profesi jejich poslanců – u HSLS to byli duchovní a rolníci, u lidovců rolníci a živnostníci, u národních socialistů úředníci a funkcionáři, u sociálních demokratů právníci, funkcionáři, redaktori a učitelé (nikoli dělníci), u živnostníků nijak překvapivě živnostníci a obchodníci (tato strana měla v roce 1935 mj. nejsilnější stavovský charakter), u komunistů dělníci a redaktori, u německo-maďarské koalice statkáři, u německých sociálních demokratů redaktori (nerepresentoval je žádný dělník!), u agráriků československých i německých rolníci. Převažující profesi nelze určit u fašistů, Národního sjednocení a německých křesťanských sociálů. Nejzajímavější situaci lze pozorovat u SdP, která patřila jednak ke stranám s největším počtem zastoupených profesí, jednak jich měla hned několik s výrazněji počty – nejvíce ale měla rolníků a dělníků.

V tomto aspektu ale nelze nalézt rozdíly mezi antisystémovými a pročeskoslovenskými stranami, jak jsme ostatně předpokládali.

Tabulka 9:

Profesní struktura podle poslaneckých klubů v roce 1935³¹

	<i>Autonomistický blok (Hlinkova slovenská ľudová strana)</i>	<i>Československá sociálně demokratická strana dělnická</i>	<i>Československá strana lidová</i>	<i>Československá strana národně socialistická</i>	<i>Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská</i>	<i>Komunistická strana Československa</i>	<i>Národní obec fašistická</i>	<i>Národní sjednocení</i>	<i>Německá křesťansko-sociální strana lidová</i>	<i>Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR</i>	<i>Německo-maďarská koalice</i>	<i>Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu</i>	<i>Sudetoněmecká strana a Karpatoněmecká strana</i>	<i>Svaz německých zemědělců</i>	<i>Celkem</i>
Advokáti, notáři, právníci		2		6		1	1	1	2		1	1	4		19
Dělníci			1	2		9							7		19
Duchovní	5	2					2					1			10
Inženýři, stavitelé, architekti									1				1		2
Lékaři									1				1		2
Obchodníci					6			1					3		10
Živnostníci		4	2	1	7				1				3		18
Profesoři a docenti vysokých škol			2	1		1		1	1	2		1		1	10
Profesoři středních škol	2	1	2						1				2		8
Průmyslníci									1						1
Redaktoři a spisovatelé	1	1		6	2	8			3	1	4		5		31

31 Zdroj dat: tamtéž.

Rolníci a domkáři	4	7	1	2		2		2				25	9	4	56
Soukromníci											1				1
Statkáři							5					1			6
Učitelé, řídící, inspektoři	1	2	2	5		1			1			3	2		17
Úředníci soukromí		1	3	2		1			1		2		5		15
Úředníci zemští a komunální	1			1					1						3
Úředníci státní	1		5	1					2	1		4	1		15
Úředníci a zřizenci železniční	1		1						1						3
Politici celostátní		3	2	1				1				2			9
Politici komunální							1					2			3
Činovníci a úředníci odborů	1		3	4		3			1	1	1				14
Funkcionář politické strany či na ni navázaného spolku	2		4	6	2	4			1		2	4			25
Manažer	2												1		3
Ženy v domácnosti															0
Nezjištěno															0
Celkem	21	23	28	38	17	30	9	6	17	6	11	45	44	5	300
Počet profesí	11	9	12	13	4	9	4	5	13	5	6	11	13	2	26

Pokud bychom se zaměřili na zjištění z roku 1987, že společným znakem stran v krizi byl nízký podíl rolníků a proletariátu,³² vidíme, že dostatečný podíl těchto profesí měla v roce 1935 jen SdP, českoslovenští agrárníci a KSČ – jistě

32 FIALA, Sociální skladba, ref. 17, s. 66.

ani o jedné nelze říci, že by byla v krizi. O většině ostatních by se jako o stranách v krizi (se specifickou výjimkou ryze stavovských živnostníků) hovořit mohlo.

V celkovém pohledu měli absolutně největší zastoupení rolníci, s výrazným odstupem redaktoři a spisovatelé, dále pak straničtí (či spolkoví) funkcionáři).

Závěr

Hlavním cílem tohoto článku bylo na příkladu československé dolní komory zvolené v krizovém období v roce 1935 nalézt odpověď na otázku, do jaké míry se lišila nejen politická reprezentace jednotlivých stran mezi sebou, ale především do jaké míry se mezi sebou lišily stran deskriptivní reprezentace strany pročeskoslovenské a antisystémové. V analytické části jsme doložili značnou rozdílnost stran mezi sebou, přičemž nejzajímavější zjištění vyplynula ze srovnávání právě zmíněných dvou skupin stran.

Předpokládali jsme, že strany pročeskoslovenské budou mít ve srovnání s antisystémovými stranami v průměru starší poslance, méně regionálně rozložené (více koncentrované do regionálních center) a budou pocházet spíše z větších sídel. Dále jsme nepředpokládali významný rozdíl v podílu zastoupených žen, vysokoškolsky vzdělaných či profesní struktuře zvolených poslanců. Téměř všechny tyto předpoklady jsme analyticky potvrdili.

Průměrný věk poslanců pročeskoslovenských stran činil 49,13 let (medián 49), zatímco poslanci antisystémových stran byli cca o desetiletí mladší – jejich průměrný věk byl 40,47 (medián 38). Zatímco mediánová velikost sídla poslanců stran pročeskoslovenských činila 66440 (průměrná 340871), u stran antisystémových pouze 13619 (průměrná 178462). Poslanci pročeskoslovenských stran pocházeli ze sídel pětinasobně (dle mediánu) či dvojnásobně (dle průměru) větších.

Pročeskoslovenské strany reprezentovalo 25,26 % vysokoškolsky vzdělaných poslanců; u antisystémových stran to bylo 25,45 %; mezi poslanci pročeskoslovenských stran bylo 3,15 % žen, u antisystémových stran činil tento podíl 1,81 %; ani v profesní struktuře nelze nalézt signifikantní rozdíly.

Vstupní předpoklad jsme tak nepotvrdili pouze u regionálního rozložení – u skupiny stran antisystémových činí podíl poslanců na jeden okres 1,72, u stran pročeskoslovenských 1,70, obě skupiny tak byly srovnatelné.

Hlavním zjištěním tedy je, že vůči tehdejšímu politickému uspořádání se vymezující strany, jež zaznamenaly ve volbách velký úspěch, se významně lišily od stran establishmentu – jejich větší energie mohla vyplývat mj. z faktu, že měly mladší poslance a více reprezentovaly zemi v její rozmanitosti.

Co se týče dalšího výzkumu, existuje zajímavý prostor pro další badatele pro potvrzení/vyvrácení závěrů platných pro jednotlivé strany v krizovém roce 1935

– pokud bude výzkum rozšířen i na troje předchozí volby v první československé republice, příp. dokonce pro volby v českých zemích do Říšské rady.

* Vznik tohoto článku byl podpořen projektem *Biography and the Performance of Politicians in the Czech Republic and Slovakia* (GA18-15700S) řešeným v rámci Grantové agentury České republiky.

PARLAMENTSWAHL IN DER TSCHECHOSLOWAKEI 1935 UND DAS UNTERHAUS: UNTERSCHIEDE ZWISCHEN DEN ABGEORDNETEN DER PRO-TSCHECHOSLOWAKISCHEN UND ANTI-SYSTEM-PARTEIEN?

STANISLAV BALÍK – PETR FIALA

Dieser Artikel zielt darauf hin, am Beispiel des in der Krisenperiode von 1935 gewählten tschechoslowakischen Unterhauses die Antwort auf die Frage zu finden, inwieweit sich nicht nur die politische Vertretung der einzelnen Parteien voneinander unterschied, sondern vor allem, inwieweit sich die pro-tschechoslowakischen und Anti-System-Parteien in einzelnen Dimensionen der deskriptiven Repräsentation unterschieden. Im analytischen Teil haben wir erhebliche Unterschiede zwischen den einzelnen Parteien nachgewiesen, wobei die interessantesten Ergebnisse ein Vergleich der beiden oben genannten Gruppen brachte.

Wir gingen davon aus, dass die pro-tschechoslowakischen Parteien im Vergleich zu den Anti-System-Parteien Abgeordnete hatten, die im Durchschnitt älter und weniger regional verteilt waren (eher in regionalen Zentren konzentriert), und eher aus größeren Orten stammten. Darüber hinaus erwarteten wir ebenfalls keinen signifikanten Unterschied im Anteil der vertretenen Frauen, hochschulgebildeten Menschen oder Unterschiede in der beruflichen Struktur der gewählten Abgeordneten. Alle diese Annahmen (mit Ausnahme der regionalen Verteilung) wurden analytisch bestätigt.

Die Anti-System-Parteien (Sudetendeutsche Partei, Kommunistische Partei der Tschechoslowakei, Nationale Faschistische Gemeinde, Hlinkas Slowakische Volkspartei, ungarische und deutsche Minderheitsparteien in der Slowakei), die in den Wahlen einen Erfolg erzielten, unterschieden sich erheblich von den Establishment-Parteien – ihre große Tatkraft dürfte wohl daraus resultieren, dass sie jüngere Abgeordnete hatten und die Vielfalt des Landes besser widerspiegeln.

prof. PhDr. Stanislav Balík, Ph.D.
Katedra politologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita
602 00 Brno, Joštova 10
Česko
e-mail: balik@muni.cz

prof. PhDr. Petr Fiala, Ph.D., LL.M.
Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, Fakulta sociálních studií,
Masarykova univerzita
602 00 Brno, Joštova 10
Česko
e-mail: pfiala@muni.cz